
МАРКОВІ ЧЕРЕМШИНІ – 150!

Звернення до учасників Всеукраїнської наукової конференції «Творчість Марка Черемшини і українська культура кінця XIX початку XX століття» з нагоди 150-річного ювілею Марка Черемшини Івано-Франківськ 13-14 червня 2024 року

Шановні учасники ювілейної конференції!

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, його філологічні кафедри, передусім кафедра української літератури, очолювана професором Степаном Івановичем Хоробом, мали вагомий підстави ініціювати організацію і проведення Всеукраїнської наукової конференції з нагоди 150-річчя з дня народження Марка Черемшини. І не тільки тому, що до цього зобов'язує професійна відповідальність за гідне уявлення творчості унікальних митців, представників «Покутської трійці».

Вважаю, що університетські вчені-філологи, так би мовити, надійно забронювали за собою пріоритетну позицію в теоретичному та історико-літературному осмисленні ідейно-естетичних місій кожного з цих митців, залучаючи завдяки проведенню наукових конференцій на базі університету до з'ясування ідейно-естетичної своєрідності їхнього художнього мислення літературознавців, мовознавців, мистецтвознавців, культурологів із усієї України.

Досить розгорнути ту ж колективну монографію «Василь Стефаник – художник слова» 1996 року або книги «Шевченко. Франко. Стефаник», «Василь Стефаник. Наближення» (2017), «Василь Стефаник: інтерпретації» (треба було б назвати при цьому усі XXII томи видавничої серії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника), щоб пересвідчитися: Прикарпатський національний університет традиційно гуртує і прихилиє, використовуючи благородні почини, передусім саме ювілеї Василя Стефаника, Леся Мартовича і Марка Черемшини, до глибиннішого пізнання і осмислення свідомості українців Карпат, духовно-естетичних світів, стилю мислення та мовлення митців «Покутської трійці» широке коло науковців із різних регіонів України, а також Польщі, США та інших країн.

Перечитуючи статті про художній світ Марка Черемшини, опубліковані в збірнику «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття (2006), в Прикарпатському віснику Наукового Товариства імені Шевченка «Слово» (головний редактор – Степан Хороб) (№17 (65) 2022; №18 (69) 2023), опубліковані під рубрикою до 150-річчя Марка Черемшини, звісно, не забуваючи про монографії Івана Денисюка «Жанрово-стильова проза Марка Черемшини. – Живий у пам'яті народній» (1975) та «Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст.» (1999), Олени Гнідан «Марко Черемшина» (1985), а також про монографію Романа Піхманця «Із покутської книги

буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича» (2012), інші публікації, присвячені творчості Черемшини, які з'явилися в останні десятиріччя, із приємністю переконувався: українськими літературознавцями, мовознавцями і мистецтвознавцями, а це переважна частина, якщо не більшість, саме земляки Черемшини, здійснений системний історико-художній аналіз творів видатного новеліста, естетики і поетики неоромантичного типу художнього мислення. Аргументовано виявлено і проаналізовано ними індивідуальну своєрідність новаторської образно-виражальної трансформації фольклорно-міфологічного сприйняття і вираження народного світосприйняття, світобачення, національного духу Марка Черемшини. Не можу не згадати статті Наталії Мафтин «Неоромантична модель гуцульського дивосвіту (про новелістику Марка Черемшини)», опублікованої в журналі «Слово і Час», 1999, №6), а також і ту статтю, яка з'явилася в Прикарпатському віснику НТШ «Слово» (№18 (69) 2023) «Фольклорно-міфологічні засади художнього мислення Марка Черемшини».

Українське літературознавство традиційно послуговувалося визначенням Івана Франка про новели Марка Черемшини: «трагічний реалізм», але це визначення виявилось, так би мовити, завузьким, воно не могло охопити повноту художнього сприйняття Марком Черемшиною міфопоетичного і соціокультурного світу мешканців Гуцульщини. Гадаю, Наталія Мафтин справедливо стверджує, що самотній гуцульський фольклор «послуговував моделлю художнього світосприйняття для Марка Черемшини, в якій органічно поєднались складові реалізму, імпресіонізму з неоромантизмом».

Намагання глибинніше пізнати індивідуальну своєрідність, а, якщо точніше, таїну творчого осягнення Марком Черемшиною буття, уявлень, вірувань та візій мешканця гуцульських Карпат селянина-гуцула, засадничих основ людського існування взагалі, зумовлювало потребу поглибленого пізнання міфологічного світу Гуцульщини, зокрема демонології, фольклору, словесної народної творчості, космогонічної картини світу гуцулів взагалі. На цьому наголошував незабутній Степан Пушик, який в 2006 році в статті «Міфологічний світ Марка Черемшини» ствердив: «Міфологічний світ Марка Черемшини, язичеські мотиви творів, демонологія, потребують глибшого і ширшого дослідження». Тому, гадаю, і з'явилася в збірнику наукових праць «Покутська трійця» рубрика «Естетична трансформація народних традицій», а в Прикарпатському віснику НТШ «Слово» рубрика «Міфологія і фольклористика», в яких ґрунтовно проявили свій належний професійний рівень в дослідженні міфопоетичного світу новеліста-новатора й молодше покоління дослідників.

Це вже традиція для філологічних кафедр Прикарпатського національного університету нарощувати науково-дослідницький потенціал, плекати молодих фахівців і створювати необхідні для реалізації свого творчого потенціалу умови, а саме організовувати наукові конференції,

присвячені передусім Василеві Стефанику, Маркові Черемшині, Лесеві Мартовичу. Кожен із цих західноукраїнських художників слова витворив унікальний ідейно-естетичний і духовно-образний світ, і, що приємно вражає, це те, що безпосередньо в Прикарпатському національному університеті виросла, гадаю, багато в чому завдяки професору Віталію Кононенку, а особливо професору Степану Хоробу та його колегам із кафедри української літератури, потужна когорта молодих дослідників – мовознавців і літературознавців. Саме для них, молодих дослідників, переважно початківців, у «Слові» відкрита рубрика «Молода кафедра».

Важко стримати себе від бажання назвати поіменно цих аспірантів і молодих науковців та викладачів, але регламент і боязнь когось із цих талановитих дослідників, переважно дослідниць, не згадати, пропустити, мене змушує відмовитися зараз від цієї приємної номінаційної процедури.

Але я не втримаюсь від спокуси висловити своє враження від того, як міфообразне осягнення національного характеру Марком Черемшиною, метафоричне переживання ним дійсності, впровадження в новелістичний текст модерністського світобачення і суб'єктивного переживання і відображення людини і світу стимулювало нарощення теоретичних досліджень в галузі фольклористики, етнології та антропології в проекції на творчість митців «Покутської трійці».

Мою увагу привернули статті професорів Володимира Барчука «Гуцульська космогонічна легенда: етнолінгвістичний вимір» (Прикарпатський вісник «Слово» 18 (69) 2023) та Олександра Солецького «Іконічно-конвенційний синкретизм і ритуально-магічний семіозис» (Прикарпатський вісник «Слово», №18 (69) 2023). Так, професор Солецький ґрунтовно доводить, що магічно-ритуальний комплекс відображає координати первісного пізнання і творчого осягнення людиною дійсності. І хоча професор Солецький не аналізує в цій статті під цим кутом зору новелістичну практику Марка Черемшини, нам і без залучення художніх текстів досліджені ним особливості ритуально-магічного семіозису унаочнюються вербальним вираженням Марком Черемшиною духу та світовідчуття людини гуцульських Карпат.

Особливого науково-дослідницького поглиблення набула тема еротика у прозі Марка Черемшини. Ще в збірнику наукових праць «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття» мою увагу привернули статті Ольги Слоновьовської «Еротика як особливість міфічного самовияву героїв у прозі Марка Черемшини і Тодося Осьмачки», Степана Процюка «Ерос і Танатос у прозі Марка Черемшини» а в Прикарпатському віснику НТШ «Слово» (№17 (65) 2022), розвідка Лариси Горболіс «"Формат" тіла і неможливість його реалізації в новелі "Інвалідка" Марка Черемшини». Про образ тріумфуючого Еросу як живого втілення незнищимості життя в художньому світі Марка Черемшини, про «гуцульську любов», яка є

«органічним виявом душі горян», веде детальну аналітичну мову Роман Піхманець у своїй монографії «Із покутської книги буття».

Ці та ряд інших досліджень, присвячених вивченню художньої антропології Марка Черемшини, при цьому я не повинен оминати бодай згадкою статтю Тетяни Лях «Художня антропологія Марка Черемшини: метафізичний горизонт людини і світу» в Прикарпатському віснику НТШ «Слово» (№17 (65) 2022) відкривають нові горизонти інтерпретації художнього тексту Марка Черемшини, поглиблюють пізнання філософського типу індивідуального сприйняття світу і людини, розпросторюють дослідження творчих світів не лише митців Покутської трійці, але й Ольги Кобилянської, Осипа Турянського, Наталії Кобринської, Ростислава Єндика, Осипа Маковея, Романа Купчинського...

Перелік письменників, відомих і тих, кого повернуто з небуття, можна ще продовжувати, бо дослідницька увага вчених Прикарпатського краю до їхньої творчості, особливо до забутих еміграційних художників слова, посилюється. Особливо останнім часом у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну читачів та літературознавців цікавлять антимілітарні твори про Першу світову війну, в яких відтворені людські долі, обпалені, як наголошує упорядник і автор передмови антології української прози про події Першої світової війни «...Бо війна війною» професор Степан Хороб, «жахіттям, болем і трагедією воєнного лихоліття» та водночас «несуть у собі величезний потенціал національно-духовного піднесення та спротиву у звитяжній боротьбі з ворогом». Мабуть, саме із ініціативи головного редактора Прикарпатського вісника «Слово» професора Степана Хороба там з'явилася рубрика «Література і війна» і опубліковані статті професора Романа Голода «Лихоліття Першої світової війни у новелах збірки Марка Черемшини "Село вигибає"» та Ольги Товт «Антимілітарна концептосфера в українській прозі про події Першої світової війни».

Визначаючи домінуючі в українській прозі про події Першої світової війни концепти «війни» та «пам'яті», Ольга Товт бере для наукового осмислення ті прозові твори, які подав професор Степан Хороб в поки що єдиній на сьогодні антології такої прози «...Бо війна війною».

Отже, озираючи із подивуванням цей корпус науково-дослідницьких осягнень унікальної новелістичної творчості Марка Черемшини, яка, за висновком професора Романа Голода, «дає нам чудовий ілюстративний матеріал для фіксації варіантності національного канону модернізму», я переконався, що не зможу наважитися на підготовку спеціальної доповіді про художній світ Черемшини. Якби я попередньо не ознайомився із згаданими дослідженнями, можливо, й наважився. Але, на щастя, ознайомився і тому уникнув неприпустимої загрози повторення.

Микола Жулинський, директор Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України, академік НАН України